LAUSUNTO

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle

Sanaston lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023 (HE 154/2022 vp)

Kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö Sanasto ry, Sanasto rf (jäljempänä Sanasto) kiittää mahdollisuudesta lausua ja tulla kuulluksi asiassa. Sanasto on valtakunnallinen kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö, joka valvoo kirjallisuuden tekijöiden oikeuksia ja etuja. Edustamme yli 15 000 kirjallisuuden tekijää. Sanaston jäsenjärjestöjä ovat Finlands svenska författareförening rf, Suomen Kirjailijaliitto ry, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry sekä Suomen tietokirjailijat ry.

Sanaston pääviestit:

- *Sanasto ja kirjallisuuden tekijät kannattavat kuntien yhteistä e-kirjastoa, mutta samalla on huolehdittava kirjallisuuden tekijöiden toimeentulon edellytyksistä.*
- *Kannatamme tiede- ja kulttuuriministerin ehdotusta 1) esittää kehykseen vuoden 2023 e-lainauskorvausvaraksi varattu miljoona valtion talousarvioon vuoden 2023 täydentävässä talousarvioesityksessä, 2) aloittaa e-lainauskorvausten maksaminen vuonna 2023 ministeriön päätöksellä ja 3) valmistella e-lainauskorvauksia koskeva lainmuutos niin, että se tulee voimaan vuoden 2024 alussa.*
- *Riemuitsemme yleisten kirjastojen e-kirjojen ja e-äänikirjojen lainauskorvausten etenemisestä mutta myös korkeakoulukirjastojen e-lainat tulee yhteistyöllä saattaa e-lainauskorvausten maksamisen piiriin.*

1. Sanasto ja kirjallisuuden tekijät kannattavat kuntien yhteistä e-kirjastoa, mutta samalla on huolehdittava kirjallisuuden tekijöiden toimeentulon edellytyksistä

Kirjastolaitoksella on valtava merkitys sivistykselle ja lukutaidolle – kirjastot tuovat kirjallisuuden kaikkien ulottuville. Pohjoismaista Suomessa myös lainataan kirjastoista ahkerimmin: Joka kolmas suomalainen käy kirjastossa vähintään kerran kuukaudessa, ja lukeminen on suomalaisten suosikkitapa nauttia kulttuuria.[1] Lukeva elämäntapa on tasa-arvon, sivistyksen ja hyvinvoinnin perusta. Lukutaidon varmistaminen on paitsi yhteiskunnan demokratian myös yksilön tasavertaisten mahdollisuuksien ja arjen

[1] Kulttuuribarometri 2022

sanasto
Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, *info@sanasto.fi*, *sanasto.fi*

pärjäämistaitojen varmistamista. Lisäksi on tärkeää, että hyvä lukutaito antaa suojaa informaatiovaikuttamista ja yhteiskunnan jakautumista vastaan. Sanasto kannattaa lämpimästi valtion talousarviossa olevia lukevan elämäntavan edistämiseen ja kirjastojen saavutettavuuteen tähtääviä ehdotuksia.

Sanasto ja kirjallisuuden tekijät suhtautuvat myönteisesti rakenteilla olevaan kuntien yhteiseen e-kirjastoon, sillä se tuo kirjallisuuden digitaalisessa muodossa kaikkien suomalaisten luettavaksi. Kirjailijat ja kääntäjät haluavat, että heidän tekemäänsä tai kääntämäänsä kirjallisuutta luetaan ja kulutetaan sen muodosta riippumatta. Samalla Sanasto haluaa kuitenkin muistuttaa, että kirjallisuuden tekijöiden tekijänoikeuksista ja edellytyksistä tehdä työtä on pidettävä huolta.

E-äänikirjat ja e-kirjat ovat tulleet yhä suosituimmiksi tavoiksi nauttia kirjallisuudesta. Esimerkiksi äänikirjojen suosio on lisännyt kirjojen kokonaismyyntiä, mutta äänikirjasta maksettava palkkio on keskimäärin edelleen vain 1/5 vastaavan painetun kirjan tuotosta.[2] Osa kirjallisuudesta julkaistaan jo nyt vain sähköisessä muodossa e-kirjana tai e-äänikirjana, ja lainauskorvausta maksetaan tällä hetkellä vain fyysisten teoskappaleiden lainoista. E-kirjojen lainauskorvaus on saanut laajaa kannatusta koko kirja-alalla. Lainauskorvaus on osa kirjallisuuden tekijän tuloja, joka lisää kirjailijoiden ja kääntäjien mahdollisuuksia elättää itsensä työllään sekä keskittyä uusien teosten kirjoittamiseen. Lainauskorvaus on monelle kirjallisuuden tekijälle tärkeä osa omaa toimeentuloa: kaunokirjailijoille se muodostaa keskimäärin 27 prosenttia kaunokirjallisesta työstä saaduista tuloista[3] ja kirjallisuuden kääntäjille keskimäärin noin kolmasosan kirjallisuuden kääntämiseen liittyvistä tuloista[4]. E-lainauskorvauksen kautta myös kääntäjät pysyvät jatkossa työnsä tuottamassa arvoketjussa mukana, sillä he saavat usein työstään vain kertakorvauksen.

Kirjallisuuden tekijöiden on tultava työllään toimeen, jotta suomalaisille on jatkossakin tarjolla monipuolista ja laadukasta luettavaa – suomalaista kaunokirjallisuutta, tiede- ja tietokirjallisuutta, pedagogisesti jäsenneltyjä oppikirjoja ja kotimaisille kielille käännettyä maailmankirjallisuutta. E-lainauskorvauksen voimaansaattamisen ja lainauskorvauksen tasokorotuksen lisäksi kirjailijoiden ja kääntäjien työn tekemisen edellytyksiä tulee tukea myös mm. tarkistamalla kirjallisuuden tekijöille suunnattujen apurahojen tasoa sekä taiteilijaeläkkeiden määrää.

2. Riemuitsemme yleisten kirjastojen e-kirjojen ja e-äänikirjojen lainauskorvausten etenemisestä mutta myös korkeakoulukirjastojen e-lainat tulee yhteistyöllä saattaa e-lainauskorvausten piiriin

Sanasto ja kirjallisuuden tekijät ovat tehneet vuosia töitä lainauskorvauksen ulottamiseksi e-kirjoihin ja e-äänikirjoihin. Haluamme lämpimästi kiittää eduskuntaa ja valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostoa hyvästä yhteistyöstä sekä edistysaskeleista e-lainauskorvauksia koskevassa asiassa. Yhteistyön

[2] Suomen Kirjailijaliiton tutkimus 2022
[3] Suomen Kirjailijaliiton tulotutkimus 2018
[4] Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry:n jäsentutkimus 2022

tuloksena joulukuussa 2021 eduskunta edellytti lausumassa e-kirjojen ja e-äänikirjojen lainaamisen saattamista mahdollisimman pian lainauskorvauksen piiriin e-aineistojen kaupallisen markkinan toimintaa vaarantamatta. Kevään 2022 kehysriihessä e-kirjojen ja e-äänikirjojen lainauskorvausta varten tehtiin miljoonan euron budjettivaraus vuosille 2023–2026.

Tiede- ja kulttuuriministeri Petri Honkonen asetti keväällä hovioikeudenneuvos Kristiina Harengon tekemään selvityksen siitä, miten e-aineistojen kirjastokäytön korvaaminen olisi Suomessa mahdollista järjestää. Selvitys julkistettiin 19.10.2022 ja siinä esitetään, että e-lainauskorvaus ulotetaan yleisten kirjastojen e-kirjojen ja e-äänikirjojen lainaukseen laajentamalla nykyisen lainauskorvausjärjestelmän soveltamisalaa. Harenko toteaa, ettei tekijänoikeudellisesti ole välttämätöntä säätää lainauskorvauksesta laissa vaan alkuun opetus- ja kulttuuriministeriön päätös asiasta riittää. Lainsäädännöllinen ratkaisu tekijänoikeuslakiin tuo kuitenkin vakautta järjestelmään ja luo oikeudelliset perusteet varata korvauksiin määrärahat valtion talousarviosta.

Ministeri Petri Honkonen vastasi 19.10.2022 myös kansanedustajien Pia Viitanen ja Eeva-Johanna Eloranta kirjalliseen kysymykseen (KKV 494/2022 vp) siitä, millä aikataululla hallitus tuo eduskuntaan esityksen teknologianeutraalista lainauskorvauksesta ja miksi e-lainauskorvauksille varattu yhden miljoonan euron rahoitus ei näy valtion vuoden 2023 budjetissa. Vastauksessaan ministeri Honkonen linjasi e-lainauskorvauksen järjestämisen aikataulusta seuraavasti: ”Edellä sanotun perusteella ja selvityksessä esitettyä vaihtoehtoista menettelyä noudattaen korvaus tekijöille vuoden 2023 e-lainaamisesta voitaisiin maksaa selvityshenkilön esittämällä tavalla opetus- ja kulttuuriministeriön päätöksellä. Kehykseen varattuja vuoden 2023 e-lainauskorvausvaroja esitetään valtion talousarvioon vuoden 2023 täydentävässä talousarvioesityksessä. Tekijänoikeuslain muutos, jolla turvattaisiin e-lainauskorvausjärjestelmän vakaus ja edellytykset e-lainauksen kehittämiselle, kuten selvityshenkilö on lainsäädäntöratkaisua selvityksessä perustellut, valmisteltaisiin niin, että lainmuutos tulisi voimaan vuonna 2024.” Vuoden 2022 e-lainauskorvauksien maksamisesta ministeri toteaa lisäksi seuraavaa: ”Jos lainauskorvauksia hallinnoivat järjestöt ulottavat vuoden 2022 lainaustietojen hankinnan myös vuoden 2022 e-lainaamista koskeviin tietoihin, vuoden 2023 lainauskorvausten jako voisi ministeriön päätöksen mukaisesti sisältää myös e-lainauskorvauksen vuoden 2023 osalta.”

Sanasto ja kirjallisuuden tekijät riemuitsevat, että e-kirjojen ja e-äänikirjojen lainauskorvaus etenee vihdoin. Nyt annettu kattava selvitys antaa tietoa e-lainauskorvauksen merkityksestä kirjallisuuden tekijöille sekä etenemisaskeleet asiassa. Erityisen ilahduttavaa on, ettei e-kirjojen ja e-äänikirjojen lainauskorvauksen maksaminen vaadi välitöntä tekijänoikeuslain muutosta, vaan vuoden 2022 yleisten kirjastojen e-lainoista päästään maksamaan lainauskorvauksia jo vuonna 2023 ministeriön päätöksellä ja kehyksessä olevan miljoonan euron määrärahan turvin. Iloitsemme myös, että lainsäädäntömuutokselle on nyt selkeä ministeriön asettama aikataulu ja tahtotila.

Sanasto kuitenkin huomauttaa, että selvityksessä esitetään korkeakoulukirjastojen osalta e-lainaamisen jäämistä korvausten ulkopuolelle. Tämä on erittäin harmillista niille kirjallisuuden tekijöille, joiden teoksia käytetään oppimateriaalina korkeakouluissa ja lainataan paljon korkeakoulukirjastojen kautta. On myös tekijänoikeuden kannalta hämmentävää, että näillä tekijöillä on oikeus saada lainauskorvausta,

kun teos lainataan korkeakoulukirjastosta fyysisenä teoskappaleena, mutta ei silloin, kun kyseessä on teoksen e-laina. Sama teos saattaa olla lainattavissa myös yleisessä kirjastossa e-lainana, jolloin korvausoikeus vastaavasti taas syntyy.

Harengon selvityksessä mainitaan, että korkeakoulukirjastoissa tapahtuvaan e-lainaamiseen liittyy useita teknisiä ongelmia, jotka vaikuttavat korvauksen oikeudellisiin perusteisiin ja korvauksen toteutustapaan, ja että korvaus tulisi mahdollisesti rajoittaa koskemaan vain kotimaisilla kielillä julkaistuja teoksia. Lisäselvitykset näistä ovat tarpeen, mutta samaan aikaan on jo olemassa e-lainan määritelmän täyttäviä tilastoja myös korkeakoulukirjastojen lainoista (esimerkiksi Ellibsin lainaustilasto).

Sanasto toivoo, että saamme yhteistyöllä myös korkeakoulukirjastoja koskevat tekniset kysymykset ratkaistua, ja korkeakoulukirjastoista tehdyt e-lainat, jotka täyttävät lainauskorvausten mukaisen e-lainan vaatimuksen, otetaan lainauskorvausten piiriin viimeistään lain voimaan tulemisen yhteydessä vuonna 2024.

Helsingissä 25. päivänä lokakuuta 2022

Peter Sandström
Hallituksen puheenjohtaja

Linda Lappalainen
Yhteiskuntasuhteiden päällikkö

sanasto
Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, *info@sanasto.fi*, *sanasto.fi*